

az említett paraeksztatikus állapottal kapcsolatos megállapításait, valamint a román Mircea Eliade azonos témájú kutatásainak eredményeit.

Egy betegségdémon: a rossz démonának nyomait és jellemzőit vélte felfedezni gombosi gyűjtései során Jung, amikor egy a Szerémségből Gombosra költözött adatközlőjétől olyan démonikus lényről szóló szöveget hallott, aki betegséget hozott a környékre, „valamilyen ember képében jelent meg, aki »körü átröpüte kéccé a falut.«”, s ezt követően többen rosszabbat kaptak. S az ellene való védekezés, vagyis a démonűzés immár krisztianizálódott módjáról is adatközlőjétől értesült. „... a templomajtó megszentelése minden kétséget kizáróan démon- (ördög-)űző és -identifikáló funkcióban jelent meg . . .” – állapítja meg a kutató.

A könyv harmadik részében Jung Károly olvasmányai és olvasásmódjába nyújt betekintést: „... magyar és szerb nyelven megjelent néprajzi könyvekkel kapcsolatos kommentárjaimat közlöm . . .”, s „... ezek a szövegek is az összehasonlító szempontot követve fródtak . . .” többek között a Burány Béla által gyűjtött vajdasági erotikus népmesékről; Penavin Olga jugoszláviai magyar népmeséket tartalmazó kötetéről; a bánáti Borbély Mihály mesefa szövegeiről stb.

Jung Károlynak jó szokása, hogy tanulmányköteteiben közli a szövegek első megjelenése és a mostani megjelenés között a témával kapcsolatban megszületett újabb kutatási eredményeket, illetve a maga tanulmányainak utóéletét.

SILLING István

EGY KESERVES (GYERMEK)KOR (GYERMEK)VERSEI

Bogdán József: *Szeder indája*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1998

Közhely, hogy az ifjúsági irodalom gyöngyszemeit, köztük a *Robinson Crusoe*-t, a *Gullivert*, a *kis herceget* stb. nem gyermekeknek szánták. S mégis, ugye . . . Bogdán József *Szeder indája* című legújabb könyvét forgatva, amelynek alcíme, formátuma, egész tálalása azt hirdeti, hogy *gyermekversek*, az emberben önkéntelenül felmerül a kérdés: gyermekversek ezek? Témaválasztásuk, mélységük, rejtett üzenetük mind azt sugallja – a megszokott, ismert gyermekversekkel összevetve őket –, hogy nem, így nem (igen) szokás gyermekekhez szólni. Viszont őszinteségük, egyszerű tisztaságuk, érthetőségük (nek egy rétege), és formai/lírai szépségük mindezeket azonnal meg is cáfolja, úgyhogy rá kell bólintanunk: de igen, de igen, egy gyerek, ha nem is érti/értheti meg minden sorukat, rejtettebb, összetettebb mondanivalójukat – megértheti az alapmondanivalót, az alaphangulatot, és egyáltalán megérkezheti a neki szántat, és az őt érintőt, s egyáltalán, a bennük rejtőző szépséget, igazságot és költészetet.

A kötet három versciklusa közül legjobban a harmadik, a *Családi képek* érintett meg. Legegyénibbnek tartom, mert frójának volt bátorsága az élet olyan jelenségeiről, a család olyan problémáiról írni, amelyek eddig is jelen voltak a gyermekek életében, csak éppen nem szóltak róluk gyermekversekben. Tabuk voltak. Ilyen a vízfejű kistestvér, a részeges,

kikapós apa, a kirekesztett, szemeteskukákban kutogató mama, vagyis nagymama, az öngyilkossággal „kacérkodó” anya, családi veszekedések és verekedések, betegség, kórház, operáció, halál . . . „Apu két vastag cipőfűzővel a nyakában / simicipójét bokszolja, hogy legalább / az legyen fényes. Ma egészen más az / arca, mint tegnap, amikor keresztanyám- / nak megfogta a kezét, és valamit a fü- / lébe sűgött” – mondatja gyermekhősével a költő, s nem dimenzionálja túl a dolgot, a gyerek csak észrevette, regisztrálta a jelenetet, elraktározta valamelyik agytekervénye mélyén, s már másra gondol, pl. arra, hogy milyen mértani alakzat a pohár, a fazék, a fedő éle, mert az élet megy tovább. Ugyancsak az apjáról állapítja meg, meglehetősen szenvtelenül, hogy „Amióta elvált anyutól / én még nem láttam az arcát, / szemét, orrát, csak a hátát.” Az anya öngyilkossági kísérletét így látja: „Anyuról most nem mondok semmit, / csak talán annyit, hogy egy marék / aszpirint tartott a kezében / karácsony este, és bögött, / kisírt szemét dörzsölte. / Ja, még azt is mondta: »Ha te / nem lennél, megtenném, / te kis bűdös.«” Nem érti, nagymama mit keres folyton a koszos kukában „amikor megvan mindened ott az / alsó konyhában”. S ezt, hogy az öregasszonyt, aki hajdanában nyilván a ház tulajdonosa volt, egyszerűen hátraűzték a ház végébe, egészen természetesnek veszi, hiszen ezt látja, tapasztalja. Viszont valamit azért megérez: „Mama, te olyan furcsa vagy, mintha nem is / ebből a világból való volnál . . .” Mire az öregasszony egyetlen mondatos, mégis annyi mindenre rávilágító válasza: „Nem is vagyok én már, fiam, nem is vagyok.” Életszagú a ládányi sörösuveggel hazaérkező apa rajza, aki nyilván vagdalkozik is, hiszen „egy pillanatra / úgy látom, az üvegszilánkok sisteregve / glóriát alkotnak anyu kontyos feje körül.” Az anya nem sír, marhahúst szeletel. „Úgyesen forgatja a bárdot, ahogy így / elnézem, mintha saját ujjait darabolná. Olyan az arca, mint a hőzivatárban / örvénylő madár hasa.” Csodálatos, festő ecsetjére méltó morbid kép, kár, hogy az utolsó gyönyörű mondatot már csak a költő mond(hat)ja, s nem a gyerek. Annál őszintébb, a gyerekgondolkodáshoz közelebb áll az *Anyu szót fogad* című vers, amelyben az anya „Bundapapucsában becsoszog / az ötösbe, ahonnan egy szép napon / a mütöbe viszik, és levetkőztetik.” Mert neki, a gyereknek, csak idáig terjed a fantáziája; mégis érezni a rettenetét. Őszinte, elemi erejű a *Reggeli ima*, amelyben nem mondják ki, de szinte kisüvölt belőle a halott anya hiánya, annak dacára, hogy „Bár apu egyszer fölém hajolt, / mint kutya a kölykét, megszagolt. / Úgy emlékszem, még be is takart, / és valamit mondani akart . . .” Érdekes, hogy a két halállefrás közül nem a rajongva szeretett anyáé, hanem a rettegett apáé a sikerültebb, a döbbenetesebb, átéltebb . . . Nagyon sikerült vers a *Nagyjából megvagyunk*, amely egy egész családról fest tömör, komor, vigasztalan képet, s amely épp azáltal nyer még sötétebb keretet, hogy a gyermek elbeszélő minden bajt olyan természetesen, magától értetődően fogad: „Ötödik osztályos lány vagyok. / Matekból már van egy kettesem. / Ötéves kisöcsém da-dadog. / Naponta csak egyszer étkezem. / Azért úgy nagyjából megvagyunk. / Beférünk-e majd a szűk kapun?” Ebben a ciklusban kapott helyet néhány érdekes (*Anyóka, Mihály bácsi*), és kevésbé érdekes, erőteljes portré (*Vers Bálint barátomról*), valamint egy csodálatos vers (*Felismertelek*) az ezernyi alakban megmutatkozó Jézusról, nyilván nem véletlenül, hiszen a papköltő a magához legközelebbinek őt érzi.

Lehet, hogy nincs igazam, de nekem legkevesébé *A legnagyobb csoda* címet viselő középső, mindössze három verset felmutató versciklus tetszett, amely a szülés/születés misztériumáról mond el – közhelyeket. „Szépnél szebb, és naponta szépül, / mint anyja, ki annyira várta. / Isten óvja, védje, áldja!” (*A legnagyobb csoda*) „Piciny fej, keskeny váll. / Egy kéz, mely magasba emel. / Foltok tarkította mell. / Sírásra görbülő száj. (. . .) Nézd, hogy mosolyog odafönt az ég.” (*Születés*). Közülük talán legsikerültebb az *Amikor megszerettük egymást* című vers: „Anyu akkor szeretett belém, / amikor felkőnyökölve kigördülni / látta a fejem. / Vállaim láttán felkiáltott: Istenem, Istenem!”

A kötet címéül is szolgáló *Szedér indája* című ciklus a leggazdagabb: „indái” a verseknek több mint a felét rejtik leveleik alá. Tárgyakat, hőseiket tekintve ezek a versek simulnak be leginkább a megszokott gyermekversek közé. Hőseik lepkek, bogarak, madarak, növények, a hajnal, a nyár, s nem marad ki a hónapsoroló sem. Mondanivalójukat, megformálásukat tekintve azonban valóságos kis remekművek is akadnak közöttük. Legtöbbjüket valami megmagyarázhatatlan, sötét szomorúság lengi be, ugyanakkor végtelen szeretetet sugároznak. A *Szeptember* című haikuban „*Vak napraforgók / hajtják kerek arcukat a föld ölébe.*” (Kiemelés J. R.) Az *Október* „*Szögesdrótgubanc / a megkékült levelek hullámaiban.*” A *Virradat* című versben „*Az akácfa könnyű lombja / árnyat vet a gyászbogárra, / s még feketébb lesz a gyásza. / A nap búvóhelyén pizmog, / hogy felszálljon, intésre vár: / Űszik már az átokhfnár. / Űszik már az átokhfnár.*” A gyászbogár különben több versben is ott feketélik sötét mementóként. A *Micsoda nyár* című vers első részében „*vörösré vált a zöld moha*”, „*Riadt a cickány, meglapul, / szelíd akácnak háncsa hull.*” Majd egy minitragédiának lehetünk tanúi: egy kicsi légy fennakad a pók hálójában „*verdesve bújna lombon át, / halk roppanás – és nincs tovább*”. A vers második részében már nem pók, hanem orvlövész les zsákmányára, s távcsöves fegyvere egy kislányt talál el: „*Ilyen nyarunk nem volt soha, / halálfejes a zöld moha.*” A ciklus egyik legsikerültebb verse a *Feszítsd meg szárnyadat!*, amely egy jeges csüdű kicsi fecske apropóján egyszerre van tele mai, és örök félelmek jeges borzongásával és intelmeivel: „*Kóborló, piciny éhező, / szárnyad, akár a szemfedő. / Feltűnt egy égi jel: / Vérszeplős madárfej. / (. . .) Ágvégen ücsörögsz tétlen?! A fészek koporsó télen . . . / Indulj, ne hagyd magad! / Feszítsd meg szárnyadat!*” Ezekben a versekben a szél csúnya, borostás képű, a cserjék a föld ölébe bújnak, a póling felkoncolja a napozó tücsköt, s „*Este a borzas erdei szélfű / apró árnyával egyesül, / a hold, akár egy óriás tű, / hidegen szúr – minden kihűl. / Kisfiú nézi, pirosító térdű, / kicsi kezével integet, / őzike indul, a puha léptű, / szelíd szemével rámered.*” (*Erdei szélfű*) Nem lennének igazságosak, ha elhallgatnánk, hogy a versek között akad néhány üde hangú, szívárványos rajzolatú, sőt két kimondottan humorosnak szánt is: „*Pehelypamacskok / pihegnek a párkányon. / Elszáll minden félsz.*” (*Március*) „*Ír csipkét horgol / pörge ujjával a szél. Díszes már a föld.*” (*Január*) „*Napraforgószem. / Nem egy, hanem ezeregy! / Csuszka álmodik. / S ím, fekete hó / hull a, hull az odúba. / Nagy bál lesz most itt!*” (*Téli etető*) A *Kárókatona* és a *Réceperpatvar* a bizonyíték rá, hogy költőnknek van humorérzéke, és a tréfás, párbeszédes jelenetekhez eléggé leleménye is.

A formailag is gazdag kötetet jól egészítik ki Csernik Attila szövevényes szederindákból, virágsziromból, madár- és lepkeszárnyból „vert” rajzcsipkéi, meseszerűen egybemosódó/fonódó, varázslatosan egybeolvadó alakrajzai.

Lehet, hogy a versek zöme nem gyermekvers. Lehet, hogy olvasói/élvezői elsősorban felnőttek lesznek . . . mégis jó, hogy megszülettek, hogy megjelenhettek.

JÓDAL Rózsa

S Z Í N H Á Z

DEÁK FERENC: FOJTÁS

Kaposvári Csiky Gergely Színház
Rendező: Babarczy László

Drámák általában vagy leleplezésekről, vagy vágyakról íródnak.

Deák Ferenc legújabb művében, amely a kaposvári színház ötvenhatos pályázatára készült, s ott második díjas lett, a kétféle lehetőség közül az előbbit választja, a *Fojtás* nem a vágyak, hanem a leleplezések drámája.

Fizikából nem voltam ugyan jó, de ha az emlékezetem nem csal, szó esett egyszer olyan kísérletről, amely során megváltozott állagú közegben figyelték nem tudom már milyen élőlények viselkedését. (Lehet, hogy ilyen kísérletről nem is fizikaórán hallottam, mindegy.) A közeg lehet ritkább és sűrűbb a megszokottnál. Deák is efféle kísérletre vállalkozott. Az ő közege sűrű, drámaian tömény, annyira, hogy a valóságban talán nincs is ennyire telített (élet)közeg. Drámában persze lehet, viszont nem valószínű, hogy kisebb fokú koncentrátság esetén nem jönne létre hatásos dráma. De Deák Ferenc láthatóan azt vallja, ha dráma, akkor legyen tömény, sőt minél töményebb. Minden bizonnyal azért gondolja így, mert minél sűrűbb a közeg, melybe a történet szereplőit helyezi, leleplezésük annál teljesebb mértékű lehet. Egy régebbi művében olyan közeget hozott létre, melyben a történet szereplőinek, egy kisebbségi (magyar) család tagjainak elfogyott az „oxigénje”, a dráma címével megegyezően légszomjban szenvedtek. Most, új drámájában viszont besűrítte azt a közeget, melybe szereplőit helyezi. Úgy teremti meg a szükséges, magas hőfokú drámai koncentrátságot, hogy egy jelentős történelmi eseménnyel (ez ötvenhat!) lefojtja szereplőinek életerét: kínlódnak, küzdőnek, tépjék, marják egymást, amíg erejükből futja.

És a *Fojtás* alakjai küzdenek is. Kivált a magát Targoncásnak nevező szereplő, aki a magyar forradalom napjaiban menekül Jugoszláviába, pontosan a határ menti Bácsszőlősrre, Tumbászékhoz. Nem először jár itt, volt már a negyvenes évek elején, csendőrként. Mert Targoncás alig több, mint egy évtizeddel előbb még csendőr volt, majd ávós lett. Természetesen csendőrként is, ávósként is jócskán bűnös. Csendőrként, annak fejében,